

Beszámoló a budapesti Goethe Intézet *A Harmadik Birodalom nyelve* című rendezvényéről

A Goethe Intézet *Vigyázat! Könyvek!* sorozatában 2015. szeptember 23-án egy csaknem hetven éve megjelent könyvről, Victor Klemperer *A Harmadik Birodalom nyelve (LTI: Notizbuch eines Philologen)* című művéről beszélgetett Huszár Ágnes és Geccső Tamás. Klemperer, a neves romanista és szenvedélyes naplóiíró – a náci uralom alatt katedrájától megfosztott professzor és munkaszolgálatra kötelezett zsidó ember – ebben az először 1947-ben megjelent könyvében foglalta össze mindennapi tapasztalatait a náci propagandagépezet által kreált nyelvhasználatról és annak hatásmechanizmusáról.

Az első megjelenés óta eltelt mintegy hetven év nem szűrkitette el a megfigyelések pontosságát és a filológiai analízis adekvátságát. Klemperer könyve mind a mai napig megkerülhetetlen alpműve a gyűlölet nyelvéről szóló tudományos diskurzusnak. Mint a két beszélgetőtárs rámutatott, a mű aktualitásának egyik kulcsa az, hogy szerzője a nyelvet nagyon tágan értelmezte, belevette a másodlagos modelláló rendszereket is: az építészetet, a művészetet, az irodalmat és a tudományt. A náci ideológia, mint Klemperer írja *A Harmadik Birodalom nyelvében*: „1933-ban elfoglalta a hivatalos és a magánélet minden területét: a politikát, a jog nyelvét, a gazdaságot, a művészetet, a tudományt, az iskolát, a sportot, a családot, az óvodákat és a gyerekszobákat” (Klemperer 1984: 23). A nemzeti szocializmus tudatos nyelvi manipulációval csábította az embereket egy gyilkos ideológia híveinek táborába. Ennek egyik eszközül Hitler ideológusa, Alfred Rosenberg által használt olyan metaforák szolgáltak, amelyek bizonyos népcsoportokat *szubhumánnak*, vagyis az embernél alantasabbnak állítottak be. Ez a náci propaganda az egyszerű német emberekkel a zsidókat, cigányokat ellenséggé akarta láttatni, ezért viszolygást keltő metaforákkal utalt rájuk, mint például *patkány, féreg, kígyó*. A rendszer által támogatott és szított verbális bántalmazás később tettelegességgé fajult, majd emberek millióinak elpusztításához vezetett. Az agresszív ideológia elnyomott minden empátiát a németekben. Még az egyházi személyek is későn ismerték fel, hogy mennyire ördögi az a rendszer, amelyben éltek, holott a rosenbergi ideológia nemcsak zsidóellenes, de keresztényellenes is volt. Ahogy Klemperer írja: „a nemzetiszocializmus a kereszténységet [...] a kezdet kezdetétől támadta. Elméletben a kereszténységet a maga héber és – az LTI szakkifejezése – »szíriai« gyökereiben igyekezett megsemmisíteni” (Klemperer 1984: 111).

A náci propaganda mesterien keltett érzéketlenséget és gyűlöletet a védekezni képtelen embercsoportokkal szemben. Hitler retorikájában a zsidó ember mint ördögi személy jelenik meg, akit a német mozik látogatója 1940-ben az antiszemita *Jud Süß, Die Rothschilds* és a *Der ewige Jude* filmekből ismer meg, amelynek készítői a hitleri gyűlöletpropagandát mantárázzák. A filmek mondanivalója ugyanaz, amit Hitler ordít a pulpitusról: „rosszabbak, mint a dögvész volt egykor”, „aki a zsidót nem ismeri, nem ismeri az ördögöt”. A náci propaganda

a paraziták, élősködők, vérszívók felidézésére alkalmas fordulatok gyakori ismétlésével a járványterjesztő állatokkal közös szemantikai mezőbe helyezi a *zsidó* szót. Ennek a logikája alapján használja Hitler és a náci sajtó a *kiirt, megsemmisít* igét. A metaforikus nyelvhasználat tudatosan érzéketlenné teszi az olvasót a zsidók sorsával kapcsolatban. Az eufemizáló szóhasználat sikeresen rejtje el a valódi jelentést. Ez történik az emberek megsemmisítésére alakult táborok ártalmatlannak tűnő megnevezésével is: a *koncentrációs tábor*, s a mindennapi nyelvhasználatban megjelenő rövidítése, a *KZ* esetében. Az *Endlösung der Judenfrage*, röviden *Endlösung* 'végső megoldás' pedig nagyon sokak számára rejtette el sikeresen az etnikai alapú tömeggyilkosság szörnyű tényét.

Klemperer írta le a nyelvtudomány történetében először a gyűlöletbeszéd szemantikai trükkjeit, a náci propagandagépezet működésének mechanizmusát. Művének tanulmányozása hozzásegít bennünket a mindig jelen levő nyelvi manipuláció leleplezéséhez és az ellene való védekezéshez.

Huszár Ágnes és Gecksó Tamás beszélgetését élénk és tartalmas vita követte.

Szalkay Attila

IRODALOM

Klemperer, V. (1984): *A Harmadik Birodalom nyelve*. Ford.: Lukáts János. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.